

Wyrok z dnia 14 grudnia 2001 r.

II UKN 675/00

Brak zgłoszenia do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego osoby spełniającej warunki podlegania temu ubezpieczeniu, nie eliminuje jej z niego, ale rodzi powinność dokonania tej czynności z urzędu przez organ ubezpieczeń społecznych.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Krystyna Bednarczyk, Zbigniew Myszkowski (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 14 grudnia 2001 r. sprawy z wniosku Damiana B. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w G. o rentę rodzinną, na skutek kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 25 maja 2000 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu i sprawę przekazał temu Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku wyrokiem z dnia 25 maja 2000 r. oddalił apelację wnioskodawcy Damiana B. od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu z dnia 5 sierpnia 1999 r. oddalającego jego odwołanie od decyzji organu rentowego z dnia 27 sierpnia i 19 listopada 1998 r. odmawiającej mu przyznania prawa do renty rodzinnej po zmarłym ojcu Teofilu S. W sprawie tej ustalono, iż okolicznością niesporną jest, że wnioskodawca, urodzony 9 października 1981 r., był synem Teofila S., urodzonego 25 lipca 1933 r. w C.-D., zmarłego w dniu 19 maja 1997 r. w Kanadzie. Teofil S. był obywatelem polskim, do dnia 1 lipca 1983 r. członkiem Polskiej Prowincji Misjonarzy [...] w P. Jego odejście z tej Prowincji było stopniowe, jakiś czas był kapelanem woj-

skowym w I., a przed wyjazdem do Kanady nie zamieszkiwał w żadnym z domów Prowincji. Wyjazd do Kanady w celach duszpasterskich w 1983 r. nastąpił na jego życzenie za przyzwoleniem władz prowincjonalnych, jakkolwiek nie należał już do Prowincji Misjonarzy [...] w P. W Kanadzie był księdzem w Parafii [...] w M. i wieloletnim nauczycielem języka polskiego oraz organizatorem kursów dla nauczycieli w Polskim Centrum Kultury [...] w M. Był osobą znaną wśród miejscowej Polonii, publikował w miejscowej prasie, a także był tłumaczem publikacji religijnych. Poza sporem było również to, że matka wnioskodawcy - Łucja B. - opłacała za Teofila S. składki na ubezpieczenie społeczne duchownych od 1983 r. do września 1989 r. Następnie, w związku z wejściem w życie nowych przepisów o ubezpieczeniu duchownych, zaniechała dalszych wpłat składek na prośbę Teofila S. Z pisma Rozwoju Zasobów Ludzkich Programu Bezpieczeństwa Dochodów w Kanadzie z dnia 18 listopada 1998 r. wynika, że Teofil S. nie miał uprawnień do świadczeń z kanadyjskiego systemu ubezpieczeniowego, albowiem nie opłacał jakichkolwiek składek na poczet emerytur lub rent. Natomiast Polska Prowincja Misjonarzy [...] w P., której podlegali również misjonarze przebywający w Kanadzie, nie opłacała składek na jego ubezpieczenie społeczne dlatego, że uznała, iż z dniem wyjazdu do Kanady, tj. od 1 lipca 1983 r. przestał być jej członkiem, stąd nie był zgłaszany do ubezpieczenia w organie rentowym w P.

Na podstawie takich ustaleń Sąd pierwszej instancji przyjął, że ponieważ Teofil S. do chwili śmierci był duchownym katolickim, to miałyby do niego zastosowanie art. 4 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych, przewidujący jego stosowanie do obywateli polskich przebywających i pełniących funkcje kościelne za granicą, tyle że z żadnych dokumentów nie wynikało pełnienie przez niego funkcji kościelnych w Kanadzie „na misjach”. Ponadto „Teofil S. pracował w Kanadzie, przynależąc do Misjonarzy [...] M.N. w Kanadzie, jednakże tego okresu nie można uwzględnić gdy zważy się, że ubezpieczenie jego ustało 01.07.1983 r., składki za niego opłacała Łucja B. do 1985 r., zaś zmarł w dniu 19.05.1997 i nie był ubezpieczony”. Wobec braku potwierdzenia ubezpieczenia do chwili zgonu - syn Teofila S. nie spełnił przesłanek zawartych w art. 37 ustawy o z.e.p. koniecznych do przyznania mu renty rodzinnej.

Sąd Apelacyjny uznał natomiast, że Teofil S., który jako obywatel polski pełnił do chwili śmierci funkcje kościelne, spełniał warunki określone w art. 1 i 4 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych, albowiem przepisy

te nie formułują wymagania, aby duchowny pełnił funkcje kościelne za granicą „na polecenie lub za oddelegowaniem przez właściwe władze kościelne”. Równocześnie jednak Teofil S. nie był osobą ubezpieczoną w rozumieniu przepisów tej ustawy, ponieważ nie zostały spełnione warunki tego ubezpieczenia określone w jej art. 27 i 31 ust. 1 pkt 2, gdyż nie został zgłoszony do tego ubezpieczenia, „co skądinąd jest oczywiste, skoro od 1 lipca 1983 r. przestał być członkiem Polskiej Prowincji [...] i nie została opłacona za niego składka przez właściwe władze zakonne. Co więcej matka ubezpieczonego za zgodą i aprobatą zaprzestała opłacania za Teofil S. składek dokładnie w okresie wejścia w życie ustawy”. Skoro zatem Teofil S. nie był osobą ubezpieczoną w myśl przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych, to jego syn nie jest uprawniony do renty rodzinnej.

W kasacji pełnomocnik wnioskodawcy podniósł następujące zarzuty: 1. naruszenia prawa materialnego w postaci błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania art. 27 i art. 37 pkt 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych - przez przyjęcie, iż Teofil S. nie był osobą ubezpieczoną i nie spełnił przesłanek z art. 27 i art. 31 tej ustawy, 2. naruszenia przepisów postępowania mających istotny wpływ na wynik sprawy - art. 233 § 1 KPC przez brak wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego. W ocenie skarżącego, skoro Sąd drugiej instancji przyjął, iż Teofil S. spełnił określone w art. 1 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych warunki podlegania temu ubezpieczeniu, to konsekwentnie powinien zostać uznany za osobę ubezpieczoną ze skutkami wynikającymi z art. 27 i art. 31 tej ustawy. Ponadto w sprawie nie ustalono, czy Teofil S. po dniu 1 lipca 1983 r. przestał być członkiem Polskiej Prowincji Misjonarzy [...] w P. i czy był zgłoszony przez tę Prowincję, bądź przez kanadyjską Prowincję tego Zakonu, do ubezpieczenia społecznego, skoro należy wykluczyć sytuacje, że należący do tego Zakonu polscy duchowni, którzy pełnią funkcje kościelne za granicą nie są zgłaszani do polskiego systemu ubezpieczenia społecznego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja jest zasadna. Wstępnie należało wskazać, że sprawa była rozpoznawana pod rządem przepisów ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (Dz.U. Nr 29, poz. 156 ze zm., zwanej dalej ustawą o ubezpieczeniu duchownych lub ustawą), która objęła obowiązkowymi ubezpieczeniami spo-

łecznymi duchownych Kościoła Katolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych (art. 1). Jej przepisy miały także zastosowanie do duchownych - obywateli polskich przebywających za granicą, pełniących tam funkcje kościelne lub odbywających studia na uczelniach zagranicznych (art. 4 ustawy). Nie ulega wątpliwości, że Teofil S. spełniał warunki podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym, skoro do dnia swojej śmierci pozostawał w stanie duchownym, tj. nigdy z niego nie występował, a jego zwierzchnie władze zakonne nie podjęły decyzji o pozbawieniu go statusu prawnego osoby duchownej, tj. w szczególności jako „właściwe władze kościelne” nie zawiadomiły organu ubezpieczeń społecznych o ustaniu warunków do objęcia go ubezpieczeniem społecznym duchownych (art. 30 ust. 3 pkt 2 ustawy). Co więcej, organy prowincjalne „przyzwoliły” mu na wyjazd za granicę w celach duszpasterskich, co nie stanowi warunku podlegania obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu duchownych, albowiem norma art. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych nie formułowała wymagania, ażeby duchowny pełnił funkcje kościelne za granicą „na polecenie lub za oddelegowaniem przez właściwe władze kościelne”. Nie podlega także kwestii, że Teofil S. przebywał za granicą jako duchowny obywatel polski, który pełnił w Kanadzie funkcje kościelne, a ponadto prowadził działalność duszpasterską wśród Polonii i z tego tytułu następowało ustawowe zwolnienie z obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne. Warto podkreślić, że prowadzenie działalności duszpasterskiej wśród Polonii przez duchownych będących obywatelami polskimi jest samodzielną przesłanką korzystania z ustawowego zwolnienia od obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, odrębną od wykonywania funkcji kościelnych w ramach przebywania na misjach w rozumieniu art. 30 ust. 4 ustawy. Oznacza to, że ustawowe zwolnienie z obowiązku opłacania składek za duchownych obywateli polskich pełniących funkcje kościelne za granicą dotyczy polskich obywateli pełniących równocześnie działalność duszpasterską wśród Polonii, bądź funkcje kościelne w ramach misji, bez konieczności, a przede wszystkim bez możliwości prowadzenia działalności wśród Polonii, która może nie zamieszkiwać na obszarze prowadzonej działalności misyjnej.

Sąd Najwyższy miał ponadto na uwadze, że duchowni podlegający obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym byli zobowiązani sami dokonać zgłoszenia do ubezpieczenia, tyle że za pośrednictwem swojej zwierzchniej instytucji diecezjalnej lub zakonnej (art. 27 ust. 1). Po zgłoszeniu do ubezpieczenia Zakład Ubezpieczeń Społecznych zawiadamiał o dacie, od której osoba duchowna została objęta ubez-

pieczeniem, o kwocie podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie i o jej miesięcznej wysokości oraz wydawał legitymację ubezpieczeniową (art. 27 ust. 2 ustawy). Takie regulacje oznaczały, że po wejściu w życie ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych Teofil S. był zobowiązany sam zgłosić się do ubezpieczenia korzystając z pośrednictwa swojej zwierzchniej władzy diecezjalnej lub zakonnej i wówczas mógłby uzyskać potrzebne mu informacje o zakresach ochrony z tytułu obowiązkowego podlegania ubezpieczeniom społecznym duchownych. Tymczasem z ustaleń faktycznych w rozpoznawanej sprawie wynika, że do dnia wejścia w życie przepisów tej ustawy opłacał on składki na dobrowolne ubezpieczenie emerytalne duchownych za pośrednictwem Łucji B., która zaprzestała ich opłacania za zgodą i aprobatą Teofila S. „dokładnie w okresie wejścia w życie ustawy”. Brak wyraźnego zgłoszenia organowi ubezpieczeń społecznych przez Teofila S. o podleganiu obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu duchownych powodował wprawdzie niespełnienie warunków prawidłowego zgłoszenia do tego ubezpieczenia przewidzianych w art. 27 ust. 1 i 2 ustawy, co jednakże nie oznaczało prawidłowości konkluzji, którą wywiódł Sąd Apelacyjny, że nie zostały spełnione „podstawy prawne do bycia ubezpieczonym” przez Teofila S. Trzeba tu podkreślić, że Sąd ten nietrafnie zarzucił Teofilowi S. naruszenie art. 31 ust. 1 pkt 2 ustawy, przewidującego obowiązek opłacania składek na jego ubezpieczenie społeczne przez przełożonych domów zakonnych lub klasztorów, skoro nie była to jego powinność, a ponadto za okresy wykonywania przez niego funkcji kościelnych w Kanadzie i prowadzenia działalności duszpasterskiej wśród Polonii nie było obowiązku opłacania składek.

Powyższe prowadziło do stwierdzenia, że Teofil S. od daty wejścia w życie ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych do dnia śmierci spełniał warunki podlegania temu obowiązkowemu ubezpieczeniu (art. 1 i 4 ustawy), a w okresie prowadzenia działalności duszpasterskiej wśród Polonii, obejmowało go ustawowe zwolnienie z obowiązku opłacania składek na swoje ubezpieczenie społeczne (art. 30 ust. 4 in principio ustawy). Brak prawidłowego wypełnienia przez niego obowiązku dokonania zgłoszenia za pośrednictwem zwierzchniej instytucji diecezjalnej lub zakonnej (art. 27 ustawy) nie przekreślał zatem podstaw prawnych „bycia” przezeń ubezpieczonym i nie eliminował go z podlegania temu obowiązkowemu tytułowi ubezpieczeń społecznych. W przypadkach braku zgłoszenia do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego organ tych ubezpieczeń miał zawsze podstawy prawne i powinność stwierdzenia z urzędu obowiązku ubezpieczenia społecznego (art. 11 ust.

1 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 25, poz. 137 ze zm.). W aktualnym stanie prawnym taką powinność wyznacza norma art. 37 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 162 ze zm.). Według Sądu Najwyższego okoliczności zaprzestania opłacania składek przez Teofila S. stanowiły przejaw jego woli zgłoszenia poddania się oddziaływaniu ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych, w ramach którego za okresy prowadzenia działalności duszpasterskiej wśród Polonii następowało zwolnienie z obowiązku opłacania składek - których korzystając z posiadanej wiedzy o tym ustawowym zwolnieniu - Teofil S. świadomie zaprzestał opłacać. Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że brak zgłoszenia do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego nie eliminuje z tego ubezpieczenia osoby spełniającej warunki podlegania obowiązkowemu tytułowi ubezpieczenia społecznego, ale rodzi powinność dokonania zgłoszenia z urzędu przez organ ubezpieczeń społecznych. Potwierdza to zasadność kasacyjnych zarzutów błędnej wykładni art. 27 ustawy i niewłaściwego zastosowania art. 31 ust. 1 pkt 2 ustawy, który z uwagi na ustawowe zwolnienie okresów prowadzenia działalności duszpasterskiej wśród Polonii przez Teofila S. z obowiązku opłacania składek (art. 30 ust. 4 ustawy), bezpodstawnie był powołany w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku.

Przy ocenie prawa do renty rodzinnej syna zmarłego Teofila S. Sąd Najwyższy rozważył ponadto art. 20 ustawy, który w ust. 1 stanowił, że ilekroć przepisy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa oraz o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin uzależniają prawo do świadczeń lub ich wysokość od posiadania ustalonego okresu zatrudnienia - przy ustalaniu świadczeń na podstawie ustawy przez taki okres rozumie się okres ubezpieczenia i okresy zaliczane do okresu ubezpieczenia, natomiast ust. 2 stanowił, że jeżeli przepisy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników uzależniają prawo do świadczeń od osiągnięcia wieku emerytalnego lub powstania inwalidztwa w okresie zatrudnienia lub po jego ustaniu - przy ustalaniu prawa do świadczeń przez taki okres rozumie się okres ubezpieczenia. Z zacytowanych dyspozycji mogłoby wynikać, że przy ustalaniu prawa do renty rodzinnej wnioskodawcy, które ma charakter uprawnienia pochodnego, tj. zależnego od praw do ewentualnej emerytury lub renty Teofila S. (art. 37 ustawy o z.e.p), decydują wyłącznie okresy ubezpieczenia, a nie mogą być uwzględnione okresy zaliczane do okresów ubezpieczenia społecznego

duchownych (art. 21 ust. 2), tyle że sama ustawa przesądza, iż za okres ubezpieczenia w rozumieniu jej art. 20, uważa się miesiące kalendarzowe, za które ubezpieczony opłacił składki na ubezpieczenie, ale także te, w których nastąpiło zwolnienie od opłacania składek (art. 21 ust. 1). Oznacza to, że wnioskodawca może nabyć prawo do renty rodzinnej po zmarłym ojcu, który spełniał warunki wymagane do uzyskania renty z tytułu niezdolności do pracy w rozumieniu art. 32 w związku z art. 37 ust. 2 ustawy o z.e.p.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹³ KPC wyrokował kasatoryjnie w celu ustalenia prawa Damiana B. do renty rodzinnej na podstawie wniosku rentowego złożonego w sierpniu 1998 r., co wymaga sprawdzenia spełniania przezeń warunków osoby uprawnionej w ujęciu normatywnym z art. 39 ustawy o z.e.p. (w aktualnym stanie prawnym - art. 68 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.).

=====